

OB PETDESETLETNICI SPLOŠNE DEKLARACIJE ČLOVEKOVIH PRAVIC

Desetega decembra lani je minilo petdeset let, odkar je Generalna skupščina Organizacije združenih narodov sprejela Splošno deklaracijo človekovih pravic »kot skupen ideal vseh ljudstev in narodov z namenom, da bi vsi organi družbe in vsi posamezniki, vedno v skladu s to Deklaracijo, pri pouku in vzgoji razvijali spoštovanje teh pravic in svoboščin ter s postopnimi državnimi in mednarodnimi ukrepi zagotovili in zavarovali njihovo splošno in resnično priznanje in spoštovanje, tako med narodi držav članic samih kot tudi med ljudstvi ozemelj pod njihovo oblastjo«.

Ta dokument ponekod še vedno imenujejo »najbolj varovana skrivnost na svetu«, kar žal v preteklih petdesetih letih potrjujejo dogajanja po vsem svetu. V teh petdesetih letih smo bili priča najokrutnejšim vojnām, lakotām, ki so prizadele večji del svetovnega prebivalstva, množicām beguncev, ki so bili (in so) prisiljeni zapuščati svoje domove. Vsi skupaj se moramo zavedati, da Deklaracija ne govori samo o pravicah, ampak tudi o dolžnostih in da je oboje stvar nas vseh, šestih milijard ljudi, ki živimo na tem planetu.

Po temeljni listini Organizacije združenih narodov je Deklaracija človekovih pravic najpomembnejši dokument, ki ga je organizacija sprejela od nastanka do danes. Na podlagi tega dokumenta so predvsem po 2. svetovni vojni nastale številne mednarodne konvencije, namenjene varovanju in zaščiti človekovih pravic, kot so Mednarodni pakt o državljanskih in političnih pravicah, Mednarodni pakt o ekonomskih, socialnih in kulturnih pravicah, Konvencija o otrokovih pravicah, Konvencija proti mučenju in Konvencija o odpravi vseh oblik diskriminacije žensk. Svet Evrope je na podlagi Deklaracije sprejel Evropsko konvencijo o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin. Slovenija je pristopila k vsem naštetim konvencijām in se s tem zavezala, da bo spoštovala pravice svojih prebivalcev. Svetu Evrope je dolžna tudi poročati, kako te pravice spoštuje.

Temeljne človekove pravice predstavljajo ideal človeštva skozi stoletja, za katerega so si ljudje prizadevali in se bojevali, saj so bile vrednote, kot so svoboda, enakopravnost, dostojanstvo človeka, pravičnost prisotne med ljudmi v vseh časih in kulturah.

Prvi pomemben dokument predstavlja angleška Velika lista svoboščin (Magna Charta Libertatum, 1215), ki na nekaterih področjih omejuje samovoljo kralja do plemstva. Kasneje so se te pravice razširile na vse državljane. Velik vpliv je imela Deklaracija o pravicah človeka in državljana, napisana leta 1789 v Franciji. Konec 19. stoletja so določbe o pravicah posameznikov prešle iz deklaracij in listin v ameriško in francosko ustavo in s tem so dobile značaj pravnih pravil.

Izkušnje 2. svetovne vojne so nam pokazale, da je možno tudi medicinsko znanje izrabiti v nasprotju z načeli človečnosti. Nürnberški proces je prinesel novo mednarodno pravo in predstavlja skupaj s Splošno deklaracijo človekovih pravic rojstvo mednarodnega gibanja za človekove pravice.

Zakaj so človekove pravice tako pomembne?

Koncept človekovih pravic izhaja iz pojmovanja človeka in njegove svobode. Kot filozofski pojem od antike dalje je opredeljen in deluje kot upiranje oziroma podrejanje državi. Tako so se človekove pravice razvijale v konfliktu med posameznikom in državo, kot sredstvo, ki ovira oblast oblastnikov.

Poznamo družbe, kjer je človek opredeljen kot posameznik, in družbe, kjer je človek opredeljen kot kolektivno bitje.

Človekovih pravic zato ni mogoče uveljavljati v totalitarnih družbenih sistemih, ker ti postavljajo moč države nad pravico posameznika. Človek ima v totalitarnih sistemih le toliko pravic, kolikor mu jih dovoli država.

Človekove pravice so lahko varovane samo v demokratični pravni državi, ker so nadideološka, nadpolitična in nadnarodna vrednota.

Človekove pravice se nanašajo na več področij. Nekatere imajo značaj tako imenovanih NARAVNIH PRAVIC. Te pravice pripadajo vsakemu posamezniku kot osebnosti zgolj zato, ker je človek, ker pripada človeški vrsti. Te naravne pravice izhajajo iz prirojenega dostojanstva človekove osebnosti. Kot naravne pravice osebnosti imajo te pravice prednost pred pravicami družbe in države. So istočasno tudi okvir, v katerem posamezniki lahko iščejo srečo, pod pogojem, da ne ogrožajo istih pravic drugih posameznikov.

Poleg NARAVNIH PRAVIC so še druge POLITIČNE in DRŽAVLJANSKE PRAVICE, SOCIALNO-EKONOMSKE in KULTURNE PRAVICE.

Med socialnoekonomске pravice spada tudi pravica do zdravja in zdravstvenega varstva.

PRAVICE PACIENTOV kot del človekovih pravic so postale aktualne z razvojem splošnega gibanja za človekove pravice. Pomemben dokument, ki poskuša določiti temeljna načela za ureditev pravic pacientov je DEKLARACIJA O PRAVICAH PACIENTOV V EVROPI, ki jo je sprejela Svetovna zdravstvena organizacija leta 1994. Koncept te Deklaracije se nanaša predvsem na:

- izdelavo pravnih regulativov, ki ustrezno urejajo položaj pacientov;
- širjenje informacij in pravil, ki so del etičnih in deontoloških kodeksov;
- razvijanje in podporo organizacijam, ki se posvečajo tem specifičnim vprašanjem;
- širitev znanja zdravstvenih delavcev s področja komuniciranja in zagovorništva.

Vera Grbec